

Türk Milliyetçiliğinin Kıbrıs'la İmtihanı: MHP ve Kıbrıs Sorunu (1974-1980)

Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir*

Özet

Milliyetçi ve antikomünist söylem ve uygulamalarıyla 1970'ler Türkiye'sinin önemli siyasi aktörlerinden biri olan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), bu makalenin konu edindiği dönem aralığında (1974-1980) iki defa koalisyon ortağı olarak iktidara taşınmıştır. Bu süreçte devlet içinde hızla kadrolaşan MHP, gerek kamuoyu üzerinde gerekse iç ve dış politikanın belirlenmesinde zaman zaman sınırlı da olsa etkili bir role sahip olmuştur.

MHP'nin, dönemin en gözde dış politika meselesi olan Kıbrıs'a yaklaşımı, bu makalenin konusunu oluşturmaktadır. MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş'in Kıbrıs'a özel bir önem atfetmesi, milliyetçi bakış açısı bir yana, aslen Kıbrıslı olmasından kaynaklanan bir duygusal bağın varlığından da ileri gelmektedir. Bu bağlamda, MHP'nin Kıbrıs'a yaklaşımını, bilhassa Milliyetçi Cephe (MC) hükümetleri dönemindeki diğer koalisyon ortaklarının tutumundan daha farklı bir zeminde ele almak gerekmektedir. Bu dönemde MHP'nin Kıbrıs sorununa bakışı, bir yanıyla da müesses nizamın bakışını çözümleyebilmek açısından önem taşımaktadır. Bu makalede MHP'nin 1974-1980 arası Kıbrıs'a yaklaşımı ele alınacak ve Türkiye'nin söz konusu dönemde Kıbrıs sorununa dair ürettiği politikalarda MHP'nin yeri ve etkisi tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Alparslan Türkeş, Kıbrıs, MHP, Milliyetçi Cephe, Türk Dış Politikası.

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, kilicoglu@ankara.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8596-7215
Makale geliş tarihi: 06.08.2025
Makale kabul tarihi: 21.11.2025

The Examination of Turkish Nationalism with Cyprus: MHP and the Cyprus Issue (1974-1980)

Abstract

The Nationalist Movement Party (MHP), a key political actor in Turkey during the 1970s with its nationalist and anti-communist rhetoric and practices, came to power twice as a coalition partner during the period covered by this article (1974-1980). In this period, the MHP rapidly gained a strong position within the state, playing an influential, albeit occasionally limited, role in both public opinion and in shaping domestic and foreign policy.

The MHP's approach to Cyprus, the most prominent foreign policy issue of the period, constitutes the subject of this article. MHP Chairman Alparslan Türkeş's special emphasis on Cyprus stems not only from his nationalist perspective but also from the emotional connection he shares with his Cypriot background. In this context, it is necessary to examine the MHP's approach to Cyprus within a context distinct from that of other coalition partners, particularly during the Nationalist Front (MC) governments. The MHP's perspective on the Cyprus issue during this period is also crucial for analyzing the established order's perspective. This article will examine the MHP's approach to Cyprus between 1974 and 1980, and will discuss the MHP's role and influence in Turkey's policies regarding the Cyprus issue during this period.

Keywords

Alparslan Türkeş, Cyprus, MHP, Nationalist Front, Turkish Foreign Policy.

Giriş

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), 1958 yılında kurulan ve büyük ölçüde kırsal alanda toprak sahipleri tarafından desteklenen Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)'nin 1969 yılında düzenlediği olağanüstü kongrede isim değiştirmesiyle ortaya çıkmıştır (Landau, 1979: 22, 26). MHP genel başkanı, görüşleri ve faaliyetleri bu makaleye de esas teşkil eden, Türkiye'deki radikal sağın milliyetçi kanadının temsilcisi konumundaki Alparslan Türkeş'tir. 27 Mayıs darbesini gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi'nin üyelerinden biri olan, ancak kısa süre içinde komiteden radikal/muhafız görüşleri nedeniyle on üç arkadaşıyla birlikte¹ tasfiye edilen Türkeş, bir nevi siyasi sürgün olarak yurtdışına 'görevli'

1 Türk siyasi terminolojisinde 'Ondörtler' adıyla bilinmektedir.

gönderilmiş, 1963’te Türkiye’ye geri döndüğünde aktif siyasete CKMP saflarında girmiştir. Osman Bölükbaşı’nın 1962’de genel başkanlıktan ayrılmasıyla kan kaybetmeye başlayan CKMP, 31 Mart 1965’te Türkeş ve arkadaşlarının partiye katılmasıyla yeniden bir canlanma dönemine girmiş, hatta aynı sene düzenlenen CKMP Kongresinde Türkeş, parti genel başkanı seçilmiştir (Ahmad, 2007: 231). Türkeş’in CKMP’ye katılımı, milliyetçi siyasetin kurumsallaşmasının da başlangıcını teşkil etmektedir. Zira Türkeş’le birlikte CKMP’nin 1965’ten sonraki çalışmaları, bir program ve teşkilat inşa etme ve benimsetme çabalarına odaklanmıştır (Aykol, 2011: 95). Bu tarihten itibaren CKMP, Türk sağının ‘militan’ partisi olarak nitelendirilmiştir (Landau, 1979: 293).

Öte yandan CKMP/MHP’nin ortaya çıkış serüvenini dünya konjonktüründen bağımsız düşünmemek gerekir. Türkiye’de 1960’larda solun yükselişi, aşırı sağın da önünü açtığı gibi, ‘sosyalist devrim tehlikesi’ çoğu araştırmacı tarafından, Türkiye’deki aşırı sağ parti ve örgütlerin varlık nedeni olarak gösterilmektedir. Radikal sağ veya faşist hareket, bu ‘tehlikeye’ karşı tam ve temelden bir reaksiyonu temsil eder (Bora ve Can, 2009: 10). Ekim 1917’deki Bolşevik Devrim, bütün dünyada komünist hareketlerle beraber antikomünist hareketleri de tetiklemiştir. 1920’lerde ortaya çıkan faşist akımlar, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından özellikle 1960’lı yıllarda yeniden yükselişe geçmiştir. Bunun temel nedeni ise dünya çapında sosyalizm dalgasının yükselmesidir (Bora ve Can, 2009: 13).

Nitekim Türkiye’de de 1960’lar köktenci Türk milliyetçiliğinin önemli bir siyasal hareket olarak doğuşuna tanıklık etmiştir. Bu dönemde Türk milliyetçiliğinin yöneldiği öncelikli siyaset antikomünizmdir (Yeğen, 2008: 888). Aşırı sağın bu dönemde antikomünizme yönelmesi bir rastlantı değil, yükselen komünist dalgaya karşı bir arayıştır. Türkiye’de legal düzeyde özellikle aşırı sağın milliyetçi kanadını temsil eden CKMP/MHP, antikomünist hareketin yoğun bir şekilde savunuculuğunu ve önderliğini üstlenmiştir.

Alparslan Türkeş liderliğindeki CKMP’nin 9 Şubat 1969’da MHP adını almasıyla (Ahmad, 2007: 305), parti içinde ideolojik yönden de birtakım değişiklikler meydana gelmiştir.² Her şeyden önce, CKMP’nin taşralı muhafazakâr ve dindar tabanı, Türkeş’in soy Türkçü çizgisinin yumuşamasına neden olmuş, “Her şey Türk milleti için, Türk’e doğru ve Türk’e göre” prensibi, “Biz Tanrı Dağı kadar Türk, Hıra Dağı kadar Müslümanız, her iki felsefe bizim şiarımızdır” söylemine dönüşmeye başlamıştır (Bora, 2008: 692; Bora ve Can, 2009: 54). İslam vurgusu bu dönemde Türklüğü güçlendirici, milli kimliği pekiştirici bir unsur olarak daha araçsal nitelikte karşımıza çıksa da (Bora ve Can, 2009: 54-55), aslında 1960’lar ve 1970’ler boyunca çeşitli sağ partiler içinde yer

2 CKMP’den MHP’ye ideolojik dönüşümün detaylı bir analizi için bkz. (Sanlı, 2023: 91-114).

alan ve Türk sağınyı oluşturan kadrolar aynı fikri kökten beslenmişler ve aralarındaki ortak söylemler kopmamıştır (Çetinsaya, 2005: 446-447). Farklı zeminlerde faaliyet gösterecekler de, zaman içinde Türkçü/ölkücü hareket İslam'a daha çok ağırlık verirken, İslamcılarının büyük çoğunluğu da milliyetçilikle barışık yaşamıştır. Çünkü her ikisi de aynı tabana hitap etmiştir (Çetinsaya, 2005: 447).

1960'ların sonu Türkiye'de gerek sağ gerekse solda parçalanmaların başladığı ve aynı eğilim içindeki ılımlılar ile uç görüştekiler arasında mücadelenin keskinleşmeye yüz tuttuğu bir dönemdir (Tekeli, 1983: 1815). Böyle bir ortamda, 1969 genel seçimlerinde MHP yüzde 3 oy almış ve Alparslan Türkeş ilk kez milletvekili seçilmiştir. Aslında milliyetçiliğin yükselişinde aynı dönemde hızla kitleselleşen sosyalist sola karşı milliyetçi ve muhafazakâr bir reaksiyonerliğin toplum ve müesses nizam tarafından tahkim edilmesi amacı belirgindi. Zaten 1960'lardan itibaren askeri ve sivil bürokrasi içinde yer alan ve MHP fikriyatıyla en azından antikomünizm temelinde iş birliği yapan kadrolar bulunmaktaydı. 1970'lerin başında yaygınlaşmaya başlayan solun sokak gösterilerine karşı şiddet uygulamalarına girişen MHP, 1971 muhtırasının ardından etkinliğini arttırmış (Tekeli, 1983: 1816); 1975 ve 1977'de Milliyetçi Cephe hükümetleri³ adı verilen koalisyonlarda yer alarak devlet içinde hızla kadrolaşmış ve güçlenmiştir. Bu dönemin en belirgin özelliklerinden biri olan 'komünist tehdide' karşı mücadele, liberal merkez sağın temsilcisi Adalet Partisi (AP)'nin bile gittikçe MHP'nin antikomünist ve milliyetçi söylemini benimsemesini sağlayacak, 70'ler boyunca birkaç kez iktidara taşınan Süleyman Demirel, bu mücadelenin politik rantını sadece MHP'ye bırakmak istemeyecekti. Bununla birlikte 1975'teki MC hükümetinde, MHP'nin Meclis'te yalnızca üç milletvekili bulundurmasına rağmen iki bakanlık aldığı hatırlanırsa, Demirel'in hükümeti kurmak için verdiği tavizin boyutu (Dursun, 2018: 430) ve MHP'nin bu koalisyonda ne kadar etkin bir role sahip olduğu daha net anlaşılacaktır.

1970'ler boyunca milliyetçiliği daha ziyade antikomünizmle harmanlayan MHP, dış politika konularına da aynı çerçeveden yaklaşmıştır. Başta NATO olmak üzere Türkiye'nin bağlı bulunduğu ittifaklarla uyum içinde ve antikomünist bir perspektiften hareket eden MHP'nin milliyetçi bakış açısının dış politikadaki en pratik yansımasını ise dönemin en popüler ve öncelikli dış meselesi olan Kıbrıs'a dair söylemlerinde izlemek mümkündür. Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar olan dönem, MHP'nin gerek muhalefette

3 31 Mart 1975-21 Haziran 1977 tarihleri arasında Süleyman Demirel başkanlığında kurulan 39. Türkiye Hükümeti veya IV. Demirel Hükümeti, AP, MSP, MHP ve CGP'nin oluşturduğu koalisyon hükümetidir. Sağ partilerden oluşması dolayısıyla siyasi literatürde I. Milliyetçi Cephe Hükümeti adıyla anılmaktadır. 21 Temmuz 1977-5 Ocak 1978 tarihleri arasında görev yapan V. Demirel Hükümeti (41. Türkiye Hükümeti) ise AP, MSP ve MHP koalisyonuyla oluşturulmuştur. II. Milliyetçi Cephe Hükümeti adıyla anılmaktadır (Hükümetler-Programları, 2013b: 4592-4593, 5088-5089).

gerekse iktidar ortağı olarak Meclis’te bulunduğu ve Kıbrıs meselesinin en hararetle seyrettiği dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıs’ın hem ulusal çıkar hem de Türkiye’nin güvenliği açısından⁴ bir ‘milli dava’ olarak görüldüğü bu yıllarda milliyetçi bir siyasi parti olan MHP’nin soruna yaklaşımı, Türk milliyetçiliğinin bakış açısını ortaya koymak bağlamında önem taşımaktadır.

Bu makale, MHP’nin 1974-1980 yılları arasında Kıbrıs sorununa ilişkin temel yaklaşımının, federatif çözümden ziyade, Türkiye’ye ilhakı önceleyen bir ‘taksim’ politikası yönünde şekillendiği varsayımıyla hareket etmektedir. Ancak partinin iktidarda bulunduğu koalisyon hükümetleri sırasında benimsediği ılımlı tutum, bu yaklaşımın mutlak değil, parti içi ideolojik duruşla hükümet gerçeklikleri arasında dengelenen bir pozisyon olduğuna da işaret etmektedir.

CKMP’den MHP’ye: 1960’larda Kıbrıs Sorununa Bakış

Zürih ve Londra Antlaşmalarının ardından bağımsızlığını kazanan Kıbrıs, üç garantör devletin⁵ vesayeti altında ancak üç yıl kadar nispeten sorunsuz ayakta kalmıştır. 1963 yılında Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios’un Kıbrıs Anayasası’nın on üç temel maddesini değiştirmeye yönelik istekleri (Fırat, 1997: 123-124; Artuç, 1989: 56-57), adada yalnızca Rumlarla Türkleri değil, garantör devletleri de karşı karşıya getirmiştir. Kıbrıs bağımsız bir devlet olsa da, bundan böyle Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların temel belirleyicisi haline gelmiştir. Hatta Kıbrıs’ın bağımsızlık kazandıktan sonra bile Türkiye açısından ‘milli dava’ statüsü devam etmiştir (Kızılyürek, 2005: 104-105).

Türk siyasetine yerleştiği günden itibaren önemini koruyan Kıbrıs meselesine milliyetçi cenah açısından baktığımızda, Türk milliyetçilerinin Kıbrıs sorunuyla ilgilenmesinin esasen 1950’lere kadar uzandığı söylenebilir. 1950 yılında CHP iktidarının son Dışişleri Bakanı olan Necmettin Sadak’ın Meclis’te dile getirdiği “Kıbrıs sorunu diye bir şey yoktur” sözü ve Demokrat Parti (DP) iktidarının Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü’nün 1951 ve izleyen yıllarda “Bizim için Kıbrıs diye bir mesele yoktur” ifadesiyle (Bağcı, 2001: 103-104; Sarıkoyuncu Değerli, 2012: 88; Fırat, 2005a: 598) aslında 1950’lerin başında henüz dış politika gündemine bile alınmayan Kıbrıs, Kıbrıslı Türkler aracılığıyla Türk kamuoyunda kendine yer edinmeye başlamıştı. Bu süreçten itibaren de Kıbrıs, Türk milliyetçiliği açısından bir hareket noktasını teşkil edecektir. Önce “Kıbrıs Türk’tür Türk kalacaktır”, sonrasında “Ya Taksim Ya Ölüm” sloganlarıyla Türk milliyetçiliğinin söylemlerinde yer bulan Kıbrıs meselesi, bir ‘milli dava’ olarak sivil milliyetçilik tarafından Türkiye gündemine girmiştir (Bora, 1995: 21).

4 Ulusal çıkar bağlamında Kıbrıs sorununun bir analizi için bkz. (Uzgel, 2004: 311-439).

5 İngiltere, Türkiye, Yunanistan.

Türkiye'nin Kıbrıs sorununa taraf olduğu 1955 yılından sonra DP iktidarı Kıbrıs'a dair politika üretmeye başlamıştır. Bu süreçte siyasette olduğu kadar sivil milliyetçiliğin de gündeminde kalmayı sürdüren Kıbrıs'ın, dönemin milliyetçi siyasi partileri tarafından meşru boyutta sahiplenilmesi ise 1960'ların başlarına denk düşmektedir. Bu partilerden Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Türkiye Köylü Partisi'nin birleşmesiyle 1958 yılında kurulan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)'nin Kıbrıs sorununa yaklaşımı, özellikle Alparslan Türkeş'in genel başkanlığa taşınmasının ardından gelişmiştir. Alparslan Türkeş, 1960'larda Türk Mukavemet Teşkilatı'yla bizzat kurduğu ilişkilerin yanı sıra, CKMP döneminden itibaren konunun hassas bir takipçisi olmuştur. Türkeş'in Kıbrıs'a özel bir önem atfetmesi, milliyetçi bakış açısı bir yana, Kıbrıs doğumlu olmasından kaynaklanan bir duygusal bağın varlığından da ileri gelmektedir. Ancak bu duygusal bağ başlangıçta, Bora'nın tabiriyle 'mesafeli bir ilgi' olarak karşımıza çıkmaktadır (Bora, 1995: 20). Bunun temel nedeni ise Türkeş'in bir Kıbrıs Türk'ü olarak 'dış Türk' şeklinde algılanmak istememesinden kaynaklıdır, bu sebeple Türkeş çoğu zaman Kıbrıslı kimliğinden ziyade Kayserili köklerine vurgu yapmayı tercih etmiştir (Türkeş, 1975: 5; Bora, 1995: 20). Ancak Kıbrıs'taki 1963 olayları ve sonrasında yaşanan gelişmeler, Türkeş'in ve partisinin adayla ilgilenmesinin önünü açacaktır. Bu süreçten itibaren sık sık hükümetlerin Kıbrıs politikasını eleştiren Türkeş, Ada'ya müdahale konusunda kendi partisinin de koalisyon ortağı olduğu Ürgüplü hükümeti (29. Hükümet) de dâhil olmak üzere, öncesindeki İnönü hükümetlerini (27. ve 28. Hükümet) ve Demirel hükümetini (30. Hükümet) de 'aciz' olmakla itham ediyordu (Türkeş, 1975: 90-91).

Diğer yandan Kıbrıs meselesinin CKMP programında ve beyanatlarında yer alması için 1965 yılını beklemek gerekecektir. Her ne kadar 1965'teki CKMP programında dış politikaya dair ana çizgiler üzerinde durulmuş ve Kıbrıs'a özel bir atıfta bulunulmamışsa da (CKMP, 1965a: 34-35), zamanla partinin resmi yayın ve söylemlerinde Kıbrıs konusu işlenmeye başlamıştır. 1965 yılının seçim beyannamesinde iç ve dış politikadaki temel vurgu yine antikomünizm olmakla birlikte Kıbrıs konusunda, "...devletler hukukunun gerektirdiği müdahalelere başvurulmalıdır. Misillemelerle hareket etmek yerine hızlı kararlar alınmalı ve uygulanmalıdır..." şeklindeki ifadeler, Kıbrıs'ta devam eden olaylara dikkati çekmektedir (CKMP, 1965b: 9).

5 Haziran 1966 tarihli kısmi Senato seçimleri dolayısıyla yapılan radyo konuşmalarında CKMP'nin dış politikaya dair antikomünizm vurgusunun yanında, ABD ve NATO ittifakına bağlılık konusunun da sık sık dile getirilmesi dikkat çekicidir. (CKMP, 1966: 6-7) Söz konusu radyo konuşmaları serisinin 21 Mayıs 1966 tarihli konuşmasında CKMP Genel Başkanı Alparslan Türkeş, Kıbrıs sorununa değinerek Kıbrıs'ın bir Türk-Yunan meselesi olmasının yanı sıra, Yunanistan'ın Türkiye aleyhine genişleme politikasının da bir safhası olduğunun altını çizerek Yunanların yanlış bir politika izlediğinden, bu politikanın

Yunanistan’a yarardan çok zarar getireceğinden bahsetmiştir. İlginç olan ise aynı konuşma esnasında Türkeş’in “Hâlbuki biz, Türk-Yunan konfederasyonuna kadar ulaşacak bir dostluk ülküsünün yaşamasını ve gelişmesini isterdik” sözleriyle ılımlı bir görüntü çizerek aslında Türk tarafının barışçı, Yunan tarafının saldırgan olduğu izlenimini uyandırmasıdır (CKMP, 1966: 8). Konuşmasının devamında Türkeş, Yunanları ‘açgözlü’ olarak niteleyip onları ‘dostluk iklimini’ mahvetmekle suçlarken, İngiltere, Fransa ve ABD’nin de Yunanistan’ı desteklemesinin ciddi bir bunalıma yol açtığını dile getirmiştir. Burada dikkati çeken, konuşmasının başında ABD ile dostluk vurgusu yaptıktan sonra Türkeş’in, Kıbrıs konusunda ABD’nin tutumuna⁶ değinmeyerek hükümetleri eleştirmesidir. Bu da aslında Türkeş’in sık kullandığı bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD ve NATO ile ters düşecek bir söyleme başvurmayan Türkeş için siyasal pragmatizm milliyetçilikten zaman zaman daha önde gelmiş ve antikomünizm ideali bu bağlamda Türkeş’in sarıldığı temel nosyonlardan biri olmuştur. Aynı konuşmada İnönü hükümetleri ile Demirel hükümetine Kıbrıs konusunda ‘aciz, tedbirsiz ve plansız’ olmakla yüklenen Türkeş, söz konusu hükümetlerin Kıbrıs’a dair izledikleri ‘yetersiz’ politikaların Türkiye’yi uluslararası alanda ‘beceriksiz’ bir devlet gibi gösterdiğini dile getirmiş (CKMP, 1966: 8-9), Enosis’in⁷ hiçbir koşulda kabul edilmeyeceğinin altını çizmiştir (CKMP, 1966: 9). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Türkeş, yalnızca hükümet politikalarına yönelik eleştirilerini dile getiriyor, Kıbrıs’a dair geçerli ve gerçekçi bir çözüm önerisi sunmuyordu.

CKMP’nin 20 Mayıs 1966 tarihli basın bülteninde ise Kıbrıs’a dair Türkiye ile Yunanistan arasında ikili görüşmeler yapılacağından bahsediliyor, Yunanistan’ın Enosis dışında bir fikri kabul etmediğini beyan etmesine karşılık Türkiye’nin Enosis’in masaya yatırılacağı böyle bir görüşmeye katılmasının ‘katıyen uygun olmadığı’ dile getiriliyordu. Bültende, Yunanistan’ın hâlihazırda Kıbrıs’ta 15 bin kişilik kuvvet bulundurduğuna⁸ dikkat çekilirken Yunanistan’ın Kıbrıs’ta yarattığı fiili duruma karşılık Türkiye’nin de Kıbrıs’a müdahalede

6 ABD Başkanı Lyndon Johnson’ın 5 Haziran 1964’te dönemin Başbakanı İsmet İnönü’ye, Kıbrıs’ta şiddetlenen olaylar nedeniyle Türkiye’nin Ada’ya müdahalesini önlemek amacıyla gönderdiği mektup, gerek Türk-Amerikan ilişkileri gerekse Türkiye’nin dış politik hamleleri bakımından önemli bir kırılmayı teşkil etmiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye, Batı Bloku’nda bilhassa ABD’ye yönelik güven kaybı yaşayarak çok yönlü politika arayışına girmiştir. Detaylı bilgi için bkz. (Erhan, 2005: 685-691).

7 Bu çalışmada kullanıldığı şekliyle Kıbrıs’ın Yunanistan’la birleşmesi anlamına gelen Enosis kavramı, Yunanistan’ın bir devlet olarak tarih sahnesine çıkışının ardından, Osmanlı egemenliğinde kalan ve Rumların yaşadığı bütün toprakları Yunan devleti sınırlarına dâhil etmek için üretilen Megali İdea ideolojisinin bir parçasıdır. Enosis ve Megali İdea bağlantısı için bkz. (Kızılyürek, 2005: 50-53) ve Kıbrıs’ta Enosis fikrinin doğuşu ve yükselişi için bkz. (Kızılyürek, 2005: 73-90; Bilge, 2000: 19-21).

8 1966 yılından itibaren Yunanistan’ın, Kıbrıs’taki EOKA lideri Grivas öncülüğünde Ada’ya gizlice 10 binin üzerinde Yunan askeri birliği gönderdiği uluslararası kamuoyuna sızmış, İngiliz gazeteleri günlerce bu konuyu haber yapmışlardır (Artuç, 1989: 96; Papandreu, 1988: 284-286).

bulunması ve aynı oranda adada kuvvet bulundurması gerektiği, ancak İnönü hükümetleri ile dönemin iktidarının bu konuda yetersiz olduğu ifade ediliyordu (CKMP, 1966: 89-90).

Kıbrıs'a müdahale konusunda ABD Başkanı Johnson'ın 1964'teki restini hiç hesaba katmadan veya kulak arkası ederek dönemin hükümetlerine sert eleştiriler getiren Türkeş'in, aslında Ada'ya fiili bir müdahalenin düşünsel temelini oluşturulması noktasında bir adım attığı kabul edilebilir. Örneğin 1969 yılında bir meclis konuşması sırasında Türkeş, "...bir topraktaki nüfus çoğunluğu o toprağın mülkiyetinin hangi devlete ait olacağını belirlemez" diyerek Kıbrıs'ın, tarihi haklar bakımından Türkiye'ye ait olduğunu, Kıbrıs adasının tümünün Türkiye'ye ait olması gerektiğini ve bunun Türkiye'nin hakkı olduğunu dile getiriyordu (Türkeş, 1975: 203). Ancak muhalefette olduğu bu dönemde CKMP/MHP'nin Kıbrıs konusunda verdiği bu cesur beyanatlar, partinin resmi yayınlarına yansımayacaktı.

Partinin MHP adını aldıktan sonraki ilk seçim bildirgesinde (1969), Kıbrıs'a dair yine bir programa sahip olmadığı görülmektedir. Bu dönemde Sovyetler Birliği ile Çin arasındaki sınır ihtilafından dolayı bölgede bulunan Türklerin etkilendiğine dikkati çeken MHP'nin bildirgesinde, ne Kıbrıs'a ne de Kıbrıslı Türklere dair herhangi bir ifadeye rastlanmıştır (MHP, 1969: 5-6).

1973 seçim bildirgesinde yine NATO'ya bağlılık vurgusu yapılırken, dış Türklere 'tutsak Türk kardeşler' olarak bahsedilmiş, ancak bununla birlikte ne Kıbrıs'a ne de Kıbrıs Türklüğüne dair bir beyanda bulunulmuştur (Kaynar ve Kalkan, 2022: 934-936). Bu açıdan MHP'nin Kıbrıs'a dair 'başından beri müdahale' düşüncesi, yalnızca bazı meclis konuşmaları, gazete beyanatları ve radyo konuşmalarıyla sınırlı kalmış, partinin resmi yayınlarına, değil bir politika olarak, bir fikir düzeyinde bile yansımamıştır.

Kıbrıs Barış Harekâtı'na MHP ve Alparslan Türkeş Penceresinden Bakış

1974 yılının Temmuz ayında Yunan cuntası, Kıbrıs'ta Cumhurbaşkanı Makarios'a karşı düzenlediği darbeyle tıpkı 1919'da İzmir'e asker çıkaran Yunan ordusu gibi *Megali İdea*'ya yeniden hayat vermek istemişse de, 1922'deki 'Küçük Asya Felaketi' gibi bir felaketle karşı karşıya kalmış ve kendi sonunu hazırlamıştı.⁹

Adada 15 Temmuz 1974'te gerçekleşen Yunan darbesi neticesinde, dönemin Başbakanı Bülent Ecevit Garanti Antlaşması hükümlerinin işletilmesi gerektiğini öne sürerek Kıbrıs'a müdahale etme kararı almıştır. Kıbrıs'a Yunan müdahalesi,

9 Yunanistan'ın Kıbrıs'a müdahalesinin ardından Türkiye tarafından gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı, dolaylı da olsa Yunanistan'daki cunta yönetiminin düşmesine katkı sağlamıştır. Albaylar Cuntası hakkında detaylı bilgi için bkz. (Kılıçoğlu Cihangir, 2016: 518-539).

Türkiye’nin Garanti Antlaşması uyarınca Yunanistan’a danışması gerekliliğini aslında geçersiz kılarak, bir anlamda, Türkiye’nin de müdahale hakkını doğurmuştur (Gürel, 1993: 64; Fırat, 2005b: 742). Başka bir ifadeyle Kıbrıs’taki Yunan darbesi, Türkiye’nin Ada’ya kendi müdahalesini meşrulaştırma olanağı sağlamıştır (Vaner, 1990: 21). 19 Temmuz 1974’te Bakanlar Kurulunun çıkardığı bir kararname ile TSK tarafından Kıbrıs’a fiili müdahalede bulunulmasına ve Yunanistan’ın bir tecavüzü halinde bu devlete karşı da harekâta geçilmesine emir verme konusunda Başbakan Ecevit yetkili kılınmıştır (Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivleri, 19.07.1974). Ardından Türkiye 20 Temmuz’da genel seferberlik ilan ederek Kıbrıs Cumhuriyeti’nin toprak bütünlüğünü korumak gerekçesiyle adaya çıkarma yapmıştır (Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivleri, 20.07.1974).

Türk Silahlı Kuvvetlerinin ‘Atilla Harekâtı’ kod adıyla yaptığı çıkarma harekâtına yönelik Başbakan Ecevit ise TBMM’nin 20 Temmuz 1974 tarihli oturumunda Kıbrıs’taki hareketin bir savaş değil ‘barış hareketi’ olduğunu altını çizmiş, bu girişimin adaya özgürlük ve barış getirmek üzere, sadece Kıbrıslılar için değil, bütün bölgenin huzura kavuşması için yapıldığını ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 20.7.1974). Harekâta yönelik yalnızca Ecevit’in değil, bütün siyasi liderlerin yaptığı açıklamalarda barış vurgusu öne çıkmaktadır. AP Genel Başkanı Demirel, bu harekâta Türk ordusunun kahramanlık destanı yazdığına dair açıklamalar yaparken, MHP Genel Başkanı Türkeş de “Doğu Akdeniz’de barışı tesis edeceğiz” şeklinde bir mesaj yayımlamıştır (Hayat, 25.7.1974: 23).

Bu çıkarma harekâtı için bizzat Ecevit tarafından ‘Barış Harekâtı’ isminin seçilmesi ve her fırsatta barış vurgusunun yapılması, aslında Yunanistan’ın Ada’da giriştiği yıkıcı faaliyete karşılık, Türkiye’nin barış yanlısı olduğu, Ada’daki Türk haklarının korunması için Türkiye’nin garantör devlet yetkisine dayanarak ‘haklı’ bir mücadeleye soyunduğu izlenimini vermekle birlikte, BM Güvenlik Konseyi’nin 1964 yılında aldığı 186 no.lu kararında üye devletlerden uluslararası barışı tehlikeye sokacak herhangi bir girişimde bulunulmaması istenmişti (UN, S/RES/186, 1964).

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile Milli Selamet Partisi (MSP) koalisyonundan oluşan hükümetin, 22 Temmuz’da uluslararası baskılar neticesinde BM’nin ateşkes çağrısını kabul ederek Kıbrıs’taki askeri harekâtı durdurması ise hem TBMM içinde hem de kamuoyunda bir süre tartışmalara neden olacaktır. Bundan sonraki süreçte Türkiye’nin izleyeceği yol ve Kıbrıs’taki meselenin çözümü gibi konularda gerek hükümet içinden gerekse muhalefetten çeşitli öneriler, eleştiriler, yorumlar ve tepkiler gündeme gelmiştir.

Başbakan Ecevit’in, 23 Temmuz 1974 tarihli Meclis oturumunda “Hiçbir zaman Kıbrıs’ı işgal etmek, ilhak etmek gibi bir düşüncemiz olmamıştı, olamazdı, uluslararası antlaşmaların bize verdiği yetki ve görev sınırları içinde kalmaya

başından itibaren kararlıydık” sözleri (TBMM Tutanak Dergisi, 23.7.1974), dış kamuoyunun Türkiye’nin girişimine yönelik baskı ve eleştirilerine bir cevap niteliği taşımakla birlikte, aslında CHP’nin Kıbrıs’a dair çözüm önerisinin, koalisyon ortağı MSP kadar ‘yayılmacı’ olmadığını da göstermektedir. MSP’nin bu dönemde Kıbrıs’a dair sınırları zorlayan, hayal dozu yüksek söylemleri (Ahmad, 2007: 422), koalisyonu da zor duruma düşürüyordu. Hâlbuki bu dönemde CHP-MSP hükümet programında Kıbrıs’a dair yer alan resmi görüş, federatif sistemdir (Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, 2013a: 4003). Zira bu federasyon tezi, birinci harekâtın ardından toplanan Cenevre Konferansı’nda da Türk tarafının resmi tezi olarak savunulacaktı (Barutçu, 1999: 90).

TBMM’nin 23 Temmuz 1974 tarihli aynı oturumunda söz alan Dışişleri Bakanı Turan Güneş ise Sampson¹⁰ darbesine ve Makarios’a yönelik Türkiye’nin tutumuna değinerek bu darbenin gayrimeşru olduğunu kabul etmenin, Türkiye açısından Makarios rejiminin Kıbrıs’ın meşru yönetimi olarak görüldüğü manasına gelmediğini, aslında Türkiye’nin Makarios’u yalnızca Rum cemaatinin lideri olarak meşru gördüğünü, Kıbrıs’ın bütünü açısından bu meşruiyetin ‘yarım, eksik ve sakat’ bir meşruiyet olduğunu vurguluyordu (TBMM Tutanak Dergisi, 23.7.1974). Bu görüşün altını çizmek gereklidir, zira bu dönemde Türkiye’nin Kıbrıs’a dair sunduğu çözüm önerisi iki bölgeli federasyon tezi olduğu için Güneş aslında bu teze vurgu yaparken, öncelikli olarak Kıbrıs’ta anayasal düzenin yeniden tesisi için çalışmak gerektiğini de sözlerine ekliyordu (TBMM Tutanak Dergisi, 23.7.1974).

O sırada Meclis’te yalnızca üç milletvekili bulunduran MHP ise aslında harekâtı desteklemekle birlikte bu müdahalenin beklenen sonuca ulaşp ulaşmadığı noktasında şüphelerini de Adana milletvekili Türkeş vasıtasıyla dile getiriyordu. Türkeş’in harekâta dair yaptığı Meclis konuşmasında, öncelikli olarak girilen harekâtın, istenilen sonuca ulaşp ulaşmadığını konuşmanın henüz erken olduğu belirtilerek ‘milli dava’nın çözümünde tıpkı harekât kararının alındığı zamanki gibi, birlik ve beraberlik duyguları içinde Cumhuriyet hükümetine destek verilmesi gerektiği vurgulanıyor, harekât kararının cumhuriyet tarihinde bir dönüm noktası olduğunun altı çiziliyordu (TBMM Tutanak Dergisi, 23.7.1974: 49). Bununla birlikte, bazı hususlar üzerinde duran Türkeş, Türk milletinin tarih boyunca kazandığı zaferlerin, diplomasi masasında kaybedildiğine dikkati çekerek harekâtın, öncesinde ortaya konulan siyasi hedeflere tam olarak ulaşamadığını belirtiyor, bu hedeflerin müzakere masasında sağlanabilmesinin mutlak surette önem arz ettiğini ifade ediyordu. Kıbrıs’ı Türkiye’nin bir güvenlik meselesi olarak

10 15 Temmuz 1974’te Yunan cuntasının Kıbrıs’ta gerçekleştirdiği darbeyle Makarios devrilmiş, yerine paramiliter EOKA örgütünün uzantısı olan EOKA-B’nin lideri Nikos Sampson Kıbrıs Cumhurbaşkanlığına getirilmiştir.

değerlendiren Türkeş’e göre Ada, Yunanistan’a coğrafi olarak uzakta bulunduğu için Yunanistan’ın ne güvenliğini ne de ekonomik bütünlüğünü ilgilendiren bir bölgedir. Oysa Türkiye’nin güvenliği bakımından Kıbrıs önem arz etmektedir. Nüfus çoğunluğunun Yunan olması (‘Yunan oldukları şüphelidir’ diye ekliyor) ve self determinasyon konusuna da değinen Türkeş, bu konuda Lozan’da Batı Trakya meselesini örnek göstererek meselenin self determinasyondan ziyade ülke güvenliği ve ekonomik bütünlük çerçevesinde düşünülmesi gerektiğini vurguluyordu (TBMM Tutanak Dergisi, 23.7.1974: 50).

Kıbrıs’ı bir ‘milli dava’ olarak değerlendiren Türkeş, Barış Harekâtı ve sonrasındaki gelişmelere dair fikirlerini ise ülkücü hareketin yayın organı konumundaki Devlet dergisine verdiği beyanatta açıklıyordu: “Ateşkes erken kabul edilmiştir. Kıbrıs’ta daha geniş bölge işgal etseydik anlaşmaya varılması ve bölgede barışın sağlanması kolay olurdu.” (Devlet, 29.7.1974).

Bu ifadeden Türkeş’in Ada’ya müdahale konusunda aslında olumlu olduğunu, ancak bu harekâtı yeterli bulmadığı anlaşılmaktadır. Kıbrıs’ta on yıldan fazla bir süredir anayasal düzenin ihlal edildiğini, Makarios’un tek taraflı fiili bir durum kurduğunu ve Türk yöneticilerin ortak idareden çekilmek zorunda bırakıldıklarına vurgu yapan Türkeş, barış harekâtından dolayı duyduğu sevinç ve minneti de ayrıca paylaşıyordu. Ancak bu harekâtın sınırlı olduğunu, Türk tarafının BM’nin ateşkes teklifinin kabulünde aceleci davrandığını da sözlerine ekleyen Türkeş, Kıbrıs’ta Türkiye’nin daha geniş bir bölgeyi işgal ederek kontrolü altına almasının, bölgede huzur ve barışın temini için gerekli olduğunu dile getiriyordu. Bu bağlamda Türkiye’nin Cenevre Konferansı’na katılmasının ve ateşkes için anlaşmaya varmasının erken olduğuna dikkati çeken Türkeş, konuşmasının devamında, Türkiye’nin Kıbrıs’ın tümünde kontrol ve söz sahibi olması için gerekli tedbirleri almış olması ve kendisine dayatılan ateşkes şartlarını kabul etmemesi gerektiğini de ifade ediyordu (Devlet, 29.7.1974).

Bu bağlamda Türkeş’in Kıbrıs’taki çözümü aslında bir çeşit ‘taksim’ politikasına bağladığını söylemek mümkünse de, ‘taksim’ sözüyle tam olarak neyin kastedildiği de önemlidir. Örneğin, 1970’lerde Denктаş’ın benimsediği konfederasyon tezinde iki ayrı devlete dayalı bir taksim anlayışı söz konusuysa (Kızılyürek, 2005: 282), Türkiye açısından taksim esasen 1974 öncesi bütün Kıbrıs’ın, 1974 sonrası kuzey Kıbrıs’ın Türkiye’ye bağlanması anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle Denктаş ayrı devlet esasına dayalı bir taksim anlayışına sahipken, Türkeş’in, adanın kuzey kısmının Hatay benzeri bir ilhak yoluyla Türkiye’nin bir ili olması şeklinde bir taksim tasavvuru bulunmaktadır. Ancak mümkünse Kıbrıs’ın bütününe Türk kontrolü altına alınması Türkeş’in birinci tercihidir denilebilir.

Zaten Ada’nın geleceğine dair asıl düşüncesini Türkeş, ikinci harekâtın ardından yaptığı Meclis konuşmasında dile getiriyordu: Kıbrıs’ın tamamını

almak... 19 Ağustos 1974 tarihli bu konuşmasında Türkeş, öncelikle girilen ikinci harekâtın övgüyle bahsederek Türk Silahlı Kuvvetlerinin yanı sıra Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanı Rauf Denktaş'ı da saygı ve minnetle anıyordu. Ardından Rumların Türklere karşı Kıbrıs'ta işlemiş oldukları cinayetleri 'genocide' olarak değerlendiren Türkeş, Birleşmiş Milletler tarafından adil bir soruşturma kurulu oluşturularak işlenen cinayetler hakkında tahkikat yürütülmesi gerektiğini belirtiyor, Türk tarafının bütün 'iyi niyetine' rağmen, Türklere karşı cinayetler devam ettiği takdirde, hükümetin 'Atilla III' harekâtı ile Kıbrıs'ın tamamının işgal edilerek Rum çetelerini silahtan tecrit etmek gerektiğini de sözlerine ekliyordu (TBMM Tutanak Dergisi, 19.8.1974: 79-80). Bahsi geçen tedbirler alındıktan sonra Türkiye'nin dünya kamuoyunu aydınlatacak planlı bir propaganda faaliyeti gerçekleştirmesi gerektiğini ifade eden Türkeş, Türkiye aleyhinde Birleşmiş Milletler içinde ve dışında ortaya çıkan kararları Türk Dışişleri Bakanlığının birer yenilgisi olarak değerlendiriyor, Türk diplomatların bu konuda daha hassasiyetle çalışıp tedbir almaları gerekliliğinden bahsediyordu. Yine komşu ülkelerin en modern silahlarla silahlandıklarından söz eden Türkeş, Türk Silahlı Kuvvetlerinin en modern silah ve teçhizatla donatılması gerektiğinin de altını çiziyordu (TBMM Tutanak Dergisi, 19.8.1974: 80).

Dönemin en yoğun gündem maddesi olan Kıbrıs'a dair söylemlerinde Türkeş'in, Ada'nın tümünü Türk kontrolü altına almak niyetini okumak mümkünse de, bu konuya dair görüşlerini en iyi şekilde aktardığı 'Dış Politikamız ve Kıbrıs' eserine bakmakta yarar vardır. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ardından kaleme alınan eserde bizzat kendisinin Kıbrıs konusundaki hassasiyetlerini ve meseleye yaklaşımını izlemek mümkündür. Türkeş'in Kıbrıs'a dair görüşleri, çoğunlukla MHP'nin bu yöndeki politikasının anlaşılmasına da yardımcı olacaktır. Bu kitabın ilginç bir yönü de aslında, Türkeş'in Kıbrıs meselesinden dolayı kendisine yöneltilen eleştirilere bir cevap verme isteği olabilir. Zira Hasgüler'in iddiasına göre Türkeş, Türkiye'nin 1974 müdahalesine başlangıçta sessiz kalmış, hatta bu harekâta NATO ve ABD ile ilişkileri etkileyeceği gerekçesiyle karşı çıkmıştır (Hasgüler, 2007: 92). Ancak yukarıda da aktarıldığı üzere, Türkeş harekâta değil, aslında harekâtın kendi deyimiyle 'sonuçsuz' kalmasına tepki göstermiştir. CKMP döneminden itibaren Kıbrıs'a müdahale edilmesi gerektiğini çeşitli platformlarda dile getiren Türkeş, ikinci harekâtı da hedefine ulaşmamakla eleştirmiş, gazetelere verdiği beyanlarda üçüncü bir harekâtın gerekliliğinden söz etmiştir (Devrim, 1.9.1974; Devrim, 3.9.1974).

Diğer yandan Hasgüler'in öne sürdüğü Türkeş'in NATO ve ABD çekincesi, dönemin genel iç ve dış politika konuları için geçerli bir tespit olabilir, ancak Kıbrıs meselesinde durum Türkeş özelinde biraz daha farklıdır. Söz konusu dönemde 'komünizmle mücadele' MHP tarafından o kadar önemsenmiştir ki, partinin milliyetçi kimliğinin bile zaman zaman önüne geçmiştir. MHP açısından Türkiye'nin birincil iç ve dış politika mevzusu 'komünizm tehdidi'dir. MHP'nin

bütün seçim beyannamelerinde ısrarla vurguladığı NATO’ya bağlı olduğunu ibaresi, aslında partinin birincil önceliğinin Sovyet tehdidine karşı ABD tarafından yer alarak antikomünist bir mücadele sürdürmek olduğunu göstermektedir. Türkeş’in siyasi hayatının merkezi ögesi ve temel belirleyeni her zaman antikomünizm ve Sovyetler Birliği düşmanlığı olmuştur (Yaşlı, 2019: 20). Dolayısıyla iç ve dış politika konularında MHP’nin ABD ve NATO taraftarlığı ile komünizm karşıtlığı, bir anlamda partinin varlık sebebine dönüşmüştür. Ancak Kıbrıs meselesinde durum biraz değişkenlik göstermektedir. Türkiye’nin ABD’den görece bağımsız politika ürettiği 1970’lerde Kıbrıs meselesi MHP’nin de gündeminde daha fazla yer bulmaya başlarken, Türkeş’in Kıbrıslı kimliği, onun bir dış Türk olarak milliyetçiliğe daha ‘şoven’ duygularla sarılmasına¹¹ ve Kıbrıs’ı daha fazla önemsemesine neden olmuştur.

Ayrıca burada Türk milliyetçiliğinin içine düştüğü bir çelişkiden de söz etmek gerekmektedir. Türkiye’nin 1974 müdahalesi, sol cenahta anti-emperyalist bir mücadele olarak değerlendirilirken, sağ cenahta, bilhassa milliyetçilerin NATO düzenine karşı gelmek gibi bir niyetleri olmadığı için anti-emperyalist vurgudan çok milliyetçi bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Zira Türkiye’de milliyetçiliği besleyen temel unsur antikomünizm olmakla birlikte, antikomünizmi besleyen de milliyetçilik olmuştur.

Türkeş’in Barış Harekâtı’nın ardından kaleme aldığı eserinde Kıbrıs’a dair temel düşünce, Kıbrıs’ın bütünüyle Türkiye’ye katılması üzerinedir (Türkeş, 1975: 9). Kitapta Türkeş, Yunanistan’ı, ‘mikrobik bir devlet’ olarak nitelemekte, Kıbrıs meselesine ilişkin Girit örneğini sunarak Yunanistan’ın yüzyıl başında Girit’te de benzer bir politikayla hareket ettiğini dile getirmektedir. Girit’in Enosis yoluyla Yunanistan’a bağlandığından söz eden Türkeş, Kıbrıs’ta da Yunanistan’ın aynı politikayı amaç edindiğinden bahsetmektedir (Türkeş, 1975: 78-79).

İkinci harekâtın ardından Meclis’te söylediği Türkiye’nin acilen planlı bir propaganda faaliyetine girişmesi gerektiğini kitabında da dile getiren Türkeş, Kıbrıs konusunun çözüme ulaşması için Türkiye’nin de Yunanistan gibi adada fiili bir durum yaratması gerektiğinden söz etmektedir (Türkeş, 1975: 82, 88). Barış Harekâtı’nı tarihi bir fırsat olarak nitelendiren Türkeş, bu fırsatın tam anlamıyla değerlendirilemediğini düşünmekte, Türk ordusunun Kıbrıs’ta yeteri kadar geniş bir alana yayılamadığı için sorunun çözümsüz kaldığını belirtmekteydi (Devlet, 5.8.1974):

...adanın hiç değilse yarısı işgal altına alınsaydı, yani Girne-Lefkoşe-Limasol çizgisi tamamıyla Türklerin eline geçse ve bunun doğusunda kalan

11 Tanıl Bora bu durumu şu şekilde ifade eder: “Anavatan milliyetçiliğini -özellikle onun radikal kolunu- benimseyen dış azınlık mensuplarının şovenizmde en ileri gitmeleri, bu özgül ağırlığı düşük soydaşlık statüsünden kurtulma kaygısından kaynaklanır.” (Bora, 1995: 20).

Larnaka ve Magosa bölgeleri de tamamıyla Türk işgali altına alınmış bulunsaydı, bu Türkiye'ye münakaşasız bir üstünlük sağlayacaktı. Türklerin güvenliği büyük ölçüde teminat altına alınacaktı ve Doğu Akdeniz'de tam bir denge kurulacak, Türkiye'nin de güvenliği teminat altına alınmış olacaktı.

Kıbrıs sorununa ilişkin en adil çözümün, adanın bütünüyle Türkiye'ye verilmesi olduğunu hemen her beyanında dile getiren Türkeş, bunun gerçekleşmesi için de Türkiye'nin güçlü bir devlet olması gerektiğinden, güçlü devlet olmanın yolunun da kalkınmadan geçtiğinden söz ediyordu (Devlet, 5.8.1974).

Dönemin CHP-MSP koalisyon hükümetinin Kıbrıs'a dair temel tezi iki bölgeyi federasyon olsa da Türkeş federatif sisteme karşı çıkıyor, en uygun çözümün Kıbrıs'ın tamamını elde etmek, bu olmadığı takdirde ise taksime razı gelmek olduğunu belirtiyordu. Devrim gazetesine verdiği bir röportajda Türkeş bu görüşünü şu şekilde açıklıyordu (Devrim, 5.9.1974):

Otonom bir sistem, yani otonomiye dayanan bir federasyon Türkiye için bir fayda sağlamaz. Yalnız, bütün Türkler belirli bir bölgede yani Adanın orta ve kuzey bölgesinde toplanırsa ve bu bölgedeki Rumlar da Rum bölgelerine gönderilip ve Kıbrıs adası iki otonom idareden meydana gelen bir federasyon olursa, bunun ilerde kolayca bir taksime geçmeyi mümkün kılması bakımından faydalı olabileceği hesaplanabilir.

Türkeş'in bu ifadelerinden, federasyondan ziyade taksim tezini savunduğu anlaşılmaktadır. Federasyonu da ancak taksimi gerçekleştirmek için bir adım olarak görmektedir. Bununla birlikte taksim görüşü de adanın tamamını almak düşüncesinden sonra gelmektedir (Sabah, 27.8.1974):

Kıbrıs'ta en makul çözüm, Kıbrıs Ada'sının taksimidir. Gerçi ben bir siyasi lider olarak ve Milliyetçi Hareket Partisi olarak bizler, Kıbrıs'ın tümünün Türkiye'ye ait olması görüşündeyiz fakat memleketimizi idare eden yöneticiler ve aydınlarımız, yıllar yılı süregelen kendini küçük görme ve büyük düşünmekten ve büyümek isteme görüşünden korkma duygusu sebebiyle Türkiye'nin bu haklı isteğini ağıza bile almaktan kaçınmışlardır.

Kıbrıs'a dair çözümsüzlüğün temel sebebinin, en başında Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kurmak olduğunu düşünen Türkeş'e göre, Kıbrıs'ta ayrı bir millet mevcut değildir, Ada'da yaşayanlar, iki ayrı milletin orada bulunan parçalarıdır (Devlet, 5.8.1974). Bu görüşü dile getirenlerden biri de Kıbrıs'ta 1967-70 yılları arasında büyükelçilik görevinde bulunmuş olan Ercüment Yavuzalp'tir. Yavuzalp, bir devleti oluşturan temel koşulun, o devleti kurmak isteyen bir 'milletin' mevcudiyeti ve bu millette bir amaç ve ülkü birliğinin var olmasına bağlı

olduğunu ifade eder (Yavuzalp, 1993: 250). Kıbrıs’ta bu temel koşulun olmaması, bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti’nin yaşamasına da engel olmuştur. Türkeş’e göre Kıbrıs’taki iki millettten biri olan Rumlar kendilerini Yunan saymakta ve Yunanistan’la birleşmeyi arzulamaktadır. Kıbrıs’taki Türkler de keza Türk milletinin bir parçasıdır ve Türkiye ile birleşmek istemektedirler (Devlet, 5.8.1974). Bu nedenle taksimi ve hatta adanın Türkiye ile tümünden birleşmesini makul bir çözüm yolu olarak gören Türkeş, Kıbrıs’ı da Anadolu coğrafyası içinde kabul ederek tezini temellendirmeye çalışıyordu. Türkeş’in değerlendirmesine göre, Kıbrıs’ın nüfusunu içinde bulunduğu coğrafi bölgenin nüfusu içinde düşünmek gerekmektedir. Bu hesaba göre de Kıbrıs Anadolu coğrafyası içinde düşünüldüğünde, nüfus yoğunluğu Türklerde olacağı için Kıbrıs’ta Rumlar azınlıkta kalacaktı. Türkiye’nin askeri güvenliği ve iktisadi bütünlüğü bakımından Kıbrıs Türkiye’ye bağlı olduğu için de Kıbrıs’ın tümüyle Türkiye’nin olması gerekmektedir (Sabah, 27.8.1974).

Bora’nın tespitiyle Kıbrıslı Türkler, Orta Asya Türk topluluklarından farklı olarak Türkiye Türklerinin aslında doğal bir parçası gibi kabul edilmektedir.¹² Onlar da soydaş, fakat Kıbrıs ‘yavruvatan’. Bu ‘yavruvatan’ ifadesi bile aslında Kıbrıs’ın Türkiye’nin velayeti ve himayesi altında olduğunu göstermektedir. Bu açıdan yaklaşırsak Türkeş’in Kıbrıs’ı Türkiye’nin coğrafi ve kültürel doğal uzantısı olarak görmesi ve bu nedenle taksim politikasında ısrarcı olması anlaşılır bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

İktidardan Muhalefete MHP: Kıbrıs Sorununda Çözüm Arayışları

Kıbrıs Barış Harekâtı’nın ardından, Başbakan Bülent Ecevit’in elde ettiği başarıyı taçlandırmak için 18 Eylül 1974’te koalisyondan çekilerek erken seçim istemesiyle Milliyetçi Cephe’ye giden yol da açılmış oldu. Ancak erken seçimi kabul ettirmek için Meclis’te yeterli sayıya ulaşamayan Ecevit, yeni koalisyon tekliflerinde bulundysa da bu girişimler sonuçsuz kaldı ve Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk Senatör Sadi Irmak’ı 12 Kasım 1974’te partiler üstü bir kabine kurması için görevlendirdi. Bir geçiş dönemi olarak adlandırılabilir Sadi Irmak Hükümeti Meclis’ten güvenoyu alamamasına rağmen, 31 Mart 1975’te Milliyetçi Cephe Hükümeti kurulana kadar iktidarda kaldı (Ahmad, 2007: 423-425).

Sadi Irmak Hükümeti döneminde de Türkeş’in Kıbrıs’a dair fikirlerinde herhangi bir değişiklik izlenmemektedir. 27 Kasım 1974 tarihli Meclis oturumunda Irmak hükümeti programı görüşülürken Türkeş söz alarak Kıbrıs

12 Bora’ya göre Kıbrıs Türklüğü, Türkiye Türklüğünden ayrılmamaktadır. Örneğin Denktaş’ın 1993 Mayıs’ında TBMM’de yaptığı konuşma sırasında “mensubu bulunmakla iftihar ettiğimiz Yüce Türk Ulusu” ifadesini kullanması gibi, Kıbrıslı Türkler, Türkiye Türklerinin aslında doğal bir parçası ya da bir nevi şubesi gibi kabul edilmektedir (Bora, 1995: 18-19).

mesalesinin önceki hükümetler döneminde çözümsüz kaldığına vurgu yapmış ve Türkiye'nin Kıbrıs'taki bazı olası gelişmeler karşısında üçüncü harekâta girişmesi gerektiğini yinelemiştir. Kıbrıs'taki 15 Temmuz darbesinden bu yana yurtdışında bulunan Makarios'un Kıbrıs'a cumhurbaşkanı olarak dönme ihtimali üzerine adaya yeniden harekât düzenlenmesi önerisinde bulunan Türkeş, Makarios'un cumhurbaşkanı olmasının artık mümkün olmadığı, olursa da Kıbrıs'ta barışın tehlikeye düşeceğine vurgu yapmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 27.11.1974: 221-224). Türkeş'in Kıbrıs'a yeniden müdahale edilmesi gerektiği üzerinde sıklıkla durması, adada beklediği gibi bir sonuca ulaşamamasından ötürü duyduğu rahatsızlıktan ileri gelmektedir.

İktidar ortağı olduğu Milliyetçi Cephe hükümetleri döneminde de Türkeş Kıbrıs'a dair bu ısrarcı tutumunu çeşitli platformlarda dile getirmeye devam edecek, ancak bununla birlikte hükümetin Kıbrıs politikasıyla da uyum içinde olmayı sürdürecekti.

Milliyetçi Cephe olarak adlandırılan ve AP liderliğinde MSP, CGP¹³ ve MHP'nin koalisyon ortağı olarak yer aldığı 39. Hükümet,¹⁴ 31 Mart 1975'te kuruldu. Milliyetçi Cephe partileri aslında yalnızca iktidar ortağı değildi; her ne kadar bir siyasal pragmatizm örneği olsa da bu cephe (Özcan, 2020: 416), ismine münhasır, ister liberal, ister İslamcı, ister milliyetçi olsun, her biri siyasi yelpazenin sağında yer alan, aynı toplumsal tabana hitap eden ve dünya görüşlerinin keskin çizgilerle ayrılmadığı, bir nevi ideolojik ortaklığı da olan partilerden tesis edilmişti (Karataş, 2022: 402). Bu ideolojik ortaklığın temel yapı taşlarını ise komünizm karşıtlığı ve milliyetçilik oluşturuyordu (Koalisyon Hükümetleri, 2015: 980-981).

MC Hükümeti sırasında koalisyon ortağı olan MHP'nin devlet içinde kadrolaşması hız kazanırken, dış politikada da hükümet ortağı olarak söz sahibi bir konuma geldi. Ancak bu süreçte MHP'nin Kıbrıs'a dair ürettiği politikalar, çözümden çok, çözümsüzlüğün bir parçası olmaya devam edecekti.

Bu arada Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ardından Türkiye'nin Kıbrıs'a dair temel tezi artık bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti değil, iki toplumlu iki bölge bir devlet biçimidir. 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) ilan edilerek aslında barış harekâtının yarattığı fiili duruma hukuki bir statü kazandırılmış oldu ve federasyonun gerçekleşmesi noktasında önemli bir adım atıldı (Özcan, 2020: 301). Denктаş'ın aynı gün yaptığı açıklaması, nihai amacın iki kesimli bir federasyon çerçevesinde Rumlarla birleşmek olduğu şeklindeydi (Fırat, 2005b: 764). Denктаş, bu fikrinin desteklenmesi için Türkiye'nin milliyetçi ortamından yararlanma yoluna gidiyor, bilhassa kendisini her zaman yakın hissettiği Türkeş'in ve benzer düşünceye sahip siyasetçilerin iktidar olması, Denктаş'ın işini

13 Genel Başkanlığını Turhan Feyzioğlu'nın yaptığı Cumhuriyetçi Güven Partisi'dir.

14 IV. Demirel Hükümeti olarak da bilinir.

kolaylaştırıyordu (Kızılyürek, 2005: 282). Her ne kadar Türkeş, daha önce belirtildiği gibi federasyon fikrine ancak taksim ve bu yolla ilhak sonucuna ulaşması halinde sıcak bakıyorsa da, bu dönemde her iki siyasetçinin de Kıbrıs’ta en azından Türk toplumunun haklarını koruyacak en uygun yönetim biçimi için kafa yordukları aşikârdır.

Diğer yandan MC Hükümetinin koalisyon protokolünde de Kıbrıs’a yönelik federasyon vurgusu dikkati çekmektedir (Koalisyon Hükümetleri, 2015: 990-991):

...Hükümetimizin başlıca amacı Kıbrıs’taki Türk Cemaatinin geleceğini sağlam teminata bağlayacak, Ada’daki gerçeklere dayanan bir hukuki çerçevede içinde Kıbrıs’ın bağımsız Federe Devlet olarak varlığını koruyacak bir çözüm şekline varılması olacaktır. Geçmiş yılların acı tecrübeleriyle ortaya çıkmış olan iki milli toplumun ancak yan yana yaşayabilecekleri gerçeği karşısında, Ada’da ancak iki bölgeli federal bir sistemin bu çözüm şeklini sağlayabilecek usul olduğuna inanıyoruz.

Başbakan Demirel, 6 Nisan 1975’te Meclis’te hükümet programını okurken de, ‘milli dava’ olarak söz ettiği Kıbrıs sorununun çözümü için iki bölgeli federal sistemin adil bir çözüm olacağını yineliyordu (TBMM Tutanak Dergisi, 6.4.1975: 321). 1973’teki seçim beyannamesinde Kıbrıs’a yer vermeyen MHP ise 1975 koalisyon protokolünde, CHP-MSP koalisyonunun da benimsediği federasyon tezinin altına imza atıyordu.

Diğer yandan, Meclis’te hükümet programı görüşülürken, 9 Nisan 1975 tarihli oturumda ortaya çıkan milliyetçilik tartışmaları, konuyu Türkeş’e ve Kıbrıs’a getiriyordu. CHP Burdur Milletvekili Ali Sanlı’nın bu tartışmalar sırasında Türkeş’e yaptığı Hitler benzetmesi dikkat çekicidir. Hitler’in aslen Avusturyalı olup büyük Almanya için çalıştığını, Türkeş’in de benzer şekilde aslen Kıbrıslı olup ‘küçük vatani’ değil, ‘büyük vatani’ kurtarmayı tercih ettiğini belirten Sanlı, Grivas¹⁵ örneğini vererek “Grivas kadar milliyetçilik görevini, Kıbrıs Türklerinin başına geçerek yapsaydı, Türkiye bu ölçüde karıştırılmamış olurdu” sözleriyle Türkeş’i, hem milliyetçiliği yönünden eleştiriyor hem de Türkiye’de toplumsal şiddetin tırmandığı bu dönemde ülkedeki olayları kışkırtmakla itham ediyordu (TBMM Tutanak Dergisi, 9.4.1975: 402). Buna karşılık söz alan Türkeş ise bu zihniyetten vazgeçmek gerektiğini söyleyerek Atatürk’ün Selanik’te doğduğu örneğini veriyor ve “Kıbrıs’ta doğmak bir suç değildir” diyerek kendisini savunuyordu (TBMM Tutanak Dergisi, 9.4.1975: 427). Ancak Atatürk örneği verdiği için CHP sıralarından eleştirilere maruz kalan Türkeş, kendisinin bir Türk milliyetçisi olduğunu ifade ediyor, bu defa da kendisine iletilen cevap “Kıbrıs milliyetçisi ol” ifadesine dönüşüyordu (TBMM Tutanak Dergisi, 9.4.1975: 428).

15 Georgios Grivas, Kıbrıs’ta paramiliter EOKA örgütünün kurucusu ve lideridir.

Türkeş'e Meclis'te bu kadar yüklenilmesinde, dönemin artan toplumsal şiddet olaylarında milliyetçiliğin körüklenerek MHP'nin gençlik kolları olarak bilinen Ülkücülerin eylemlerinin çoğalması,¹⁶ sağ ve sol partiler arasında tırmanan ideolojik gerginlik ve çatışmalar, milliyetçi karaktere sahip MC partilerinin milliyetçiliklerini dış politikada göstermek yerine antikomünizm üzerinden sokak eylemlerinde ortaya dökmesi gibi sebepler sıralanabilir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, Türkeş'in bir anavatan Türk'ü olmayıp Kıbrıs Türk'ü olması, onun şovenizmini anlaşılır kıldığı kadar karşıt/sol görüşlerin de Türkeş'in milliyetçiliğine şüpheli yaklaşmasını açıklamaktadır.

Milliyetçilik ve komünizm tartışmaları MC iktidarı sırasında öyle boyutlara ulaşmıştı ki, yalnızca Meclis içinde değil, Cumhuriyet Senatosu'nda bile ana gündem konularından birini oluşturuyordu. 1977 yılında Cumhuriyet Senatosu Denizli üyesi Hüseyin Atmaca'nın yaptığı konuşma, milliyetçilikle Kıbrıs'ı bağdaştırması bakımından dikkat çekici bir örnektir. CHP grubu adına konuşan Atmaca, Cephe hükümetinin milliyetçilik anlayışını 'çarpık' olarak nitelendirerek bu anlayışı şu sözlerle özetliyordu: "Cephe yanlısı isen milliyetçisin; cepheye karşı isen komünistsin." Milliyetçiliği kimsenin tekeline alamayacağından bahseden Atmaca, CHP'nin, milliyetçiliğin ne anlama geldiğini Kıbrıs'ta gösterdiğini dile getirerek Kıbrıs Barış Harekâtı'na gönderme yapıyor ve hükümeti toplumsal olayları kışkırtmakla suçluyordu (C.Senatosu Tutanak Dergisi, 12.2.1977: 888).

Öte yandan MC iktidarı sırasında MHP'nin Kıbrıs konusuna yaklaşımı, federasyon tezine ortak olsa da, aslında hiç değişmemişti. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın birinci yıldönümünde, bu defa iktidar ortağı ve dolayısıyla Başbakan Yardımcısı olan Türkeş, harekâtın yarım kaldığını, bu nedenle nihai sonuca ulaşamadığını yeniden kamuoyuyla paylaşıyordu. Mesajında harekât sonrası yapılan siyasi hatalar olduğuna dikkati çeken Türkeş, Ada'nın tamamen Türk kuvvetleri tarafından kontrol altına alınması gerekliliğinin Enosis karşısında anayasal bir hak olduğunu da öne sürüyordu (Milliyet, 21.7.1975).

1977 yılı seçim beyannamesinde MHP'nin Kıbrıs meselesine bu defa yer ayırması dikkat çekici olmakla birlikte, Barış Harekâtı sonrasında Türkiye'ye uygulanan ABD ambargosu, MHP'yi Kıbrıs'la ilgili tezinden uzaklaştırmamıştı (MHP, 1977: 50):

Kıbrıs, Türkiye için hem oradaki soydaşlarımız, hem de Türkiye'nin itibar ve güvenliği bakımından son derece önemli bir milli davadır. Kıbrıs'ta taviz verilmesine karşıyız. Çünkü Kıbrıs'ı bugünkü durumuna getirenler, Yunan Megalo¹⁷ İdeacılarının Enosis emperyalizmleridir. Türkiye'nin milli

16 Türkiye'de siyasal ve toplumsal şiddet olaylarının tırmanmasında Ülkücü hareketin rolü için bkz. (Aytürk, 2020: 441-460).

17 Metinde bu şekilde yazılmıştır. Doğrusu Megali İdea'dır.

güvenlik ve çıkarları, coğrafyanın gereği Kıbrıs’ın tamamen Türkiye’ye ait olmasını gerektirirken, bir de bu durumda taviz verilmesi ve Ada’da Yunanistan’ın uzantısı olan Rum üstünlüğüne imkân tanınması tasavvur bile edilemez.

Yine Kıbrıs’ın tamamı üzerinde egemenlik kurulması tezini işleyen MHP, ABD ambargosunu da ittifak ilkelerine aykırı olarak değerlendiriyor, ambargo sebebiyle Türkiye’nin iç ve dış politikasında hiçbir taviz verilmemesi gerektiğini vurguluyordu (MHP, 1977: 49). Ancak ilginçtir ki, 1978 yılındaki Ecevit Hükümeti (42. Hükümet) sırasında -ki o dönemde MHP muhalefettir-Başbakan Ecevit’in, NATO içinde Türkiye’nin yalnız bırakıldığı ve Amerikan ambargosunun Kıbrıs sorununa çözüm bulunmasının önünde bir engel teşkil ettiğini (TBMM Tutanak Dergisi, 14.6.1978: 140-141) dile getirmesine karşılık MHP, NATO’ya bağlılık vurgusu yapmaktadır. 14 Haziran 1978 tarihli Meclis birleşik toplantısında MHP Ankara Milletvekili Necati Gültekin, “Müttefiklerimizde Türkiye’nin vazgeçilemez bir güç olduğu inancını devam ettirmeliyiz” diyerek NATO çıkarlarıyla ulusal çıkarları bir tutmakta, Ecevit’in komünist bloka yaklaştığını söyleyerek kendisini eleştirmektedir (TBMM Tutanak Dergisi, 14.6.1978: 149-150). MHP’nin Sovyet karşıtı refleksleri, henüz birkaç ay sonra Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı görüşmelerinde de açığa çıkmıştır. Görüşmeler sırasında yoğun bir NATO bağlılığı vurgusu yapan Türkeş, CHP’nin Sovyetlere yaklaşma politikasını eleştirerek bu yaklaşmanın Türkiye’nin zararına olduğunu dile getirmiş, izlenen dış politikanın Türkiye’nin menfaatlerini zedelediğinden bahsederek Ecevit hükümetine yüklenmeyi sürdürmüştür (TBMM Tutanak Dergisi, 23.11.1978: 228). Hâlbuki Sovyetlerle yaklaşma, MC iktidarı döneminde izlenen bir politikaydı, Batı’yla bozulan ilişkiler Sovyetler Birliği ile dengelenmek istenmişti (Dursun, 2018: 433). Yalnızca bu örnek bile MC hükümetlerinin sadece iç politikada değil, dış politikadaki pragmatik yaklaşımını gözler önüne sermektedir.

Diğer yandan muhalefette olduğu bu dönemde MHP, Kıbrıs konusunda MC iktidarı zamanındaki kadar federasyon yanlısı da değildir. MHP Niğde Milletvekili Sadi Somuncuoğlu’nun Meclis’in 22 Şubat 1980 tarihli bütçe görüşmeleri sırasında hem dönemin genel dış siyasetine hem de Kıbrıs meselesine dair görüşleri bu çerçevede değerlendirilebilir. İzlenen dış siyaseti ‘hedefsiz’ ve ‘rastgele’ olmakla eleştiren Somuncuoğlu, Kıbrıs’tan örnek vererek bir önceki Ecevit (42. Hükümet) ve o anki Demirel hükümetini (43. Hükümet) Kıbrıs’a dair sağlam bir politika geliştirmemekle suçlamıştır. Kıbrıs meselesi doğduğunda Türkiye’nin hiçbir hazırlığı olmadan ‘kuru iddialarla’ bezenmiş bir politika ürettiğine işaret eden Somuncuoğlu, Türkiye’nin Kıbrıs politikasının sürekli değiştiğinden bahsederek devlet politikalarının hükümlere göre şekillenemeyeceğini dile getirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 22.2.1980: 631-632).

MHP'nin muhalefette olduğu ancak kerhen de olsa AP iktidarını desteklediği bu dönemde, hükümetin Kıbrıs politikasının değişkenlik arz ettiğini söylemek pek de mümkün görünmemektedir. Tıpkı 1977'deki II. Milliyetçi Cephe'nin hükümet programındaki gibi coğrafi temelli iki toplumlu federasyon tezi, hem III. Ecevit hem de VI. Demirel hükümetlerinin programlarında işlenmeye devam edilmiştir. Somuncuoğlu'nun burada kastettiği durumu, daha çok MHP'nin Kıbrıs'a dair genel yorumu içinde değerlendirmek gerekir. Başka bir ifadeyle Türkeş'in yıllar önce ifade ettiği 'sonuçsuz' kalma durumuna işaret edilmektedir.

Yine 29 Şubat 1980 tarihinde, bütçe görüşmeleri devam ederken MHP adına söz alan Konya Milletvekili İhsan Kabadayı, Kıbrıs sorununa ilişkin MHP'nin tezinin de altını çizmiştir: "Bağımsız ve bağlantısız iki bölgeyi federe devlet tezi üzerinde taraflar arasında kısa zamanda bir anlaşmaya varılmazsa, Türk tarafı bağımsızlığını ilan etmelidir." (TBMM Tutanak Dergisi, 29.2.1980: 687). Bu ifade, yine 'taksim'in bir yansıması niteliğindedir. Zira Kıbrıs'ın geleceğine dair Hatay yolu izlenecekse önce bağımsızlık, ardından Türkiye'ye ilhak gerçekleşebilir.

Tanıl Bora, 1990'lara gelindiğinde bile, MHP çizgisindeki milliyetçiliğin özleminin, Kıbrıs'a dair Hatay modeli olduğundan bahseder (Bora, 1995: 25). Başka bir ifadeyle Kıbrıs Türk tarafının Türkiye'ye ilhaki. İlginçtir ki, MC hükümetleri sırasında Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunan ve federasyon tezinin savunucularından biri olan İhsan Sabri Çağlayangil de, sonraki yıllarda kaleme aldığı anılarında, Kıbrıs'a dair temel çözümün 'çifte Enosis' ya da 'Hatay formülü' olması gerektiğine değinir (Çağlayangil, 1990: 399).

MHP'nin Şubat 2003 yılında Kıbrıs'a dair yayımladığı raporda bile, Türkiye'nin 2000'li yıllara kadar izlediği Kıbrıs politikalarının, "uzun vadeli güçlü bir stratejinin ve kararlı bir milli tavrın ifadesi olmadığı" belirtilmektedir (Kıbrıs Gerçeği, 2003: 7).

Sonuç

1970'li yıllar, iç politik gelişmeler açısından Türkiye'nin en bunalımlı zamanları olarak değerlendirilebilir. Bu makalenin 1974-1980 arası olarak sınırladığı dönem, Türk dış politikası açısından da Kıbrıs sorununun gündeme oturduğu bir dönemdir. Her ne kadar genel bir eğilim olarak Türk dış politikasının iç politikadan daha bağımsız bir çizgide yol aldığı düşünülse de, söz konusu dönem, iç politik gelişmelerin dış siyasetin belirlenmesindeki yoğun etkisi ve baskısının hissedildiği bir istisna olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıs sorunu, dönemin siyasi aktörleri tarafından bir ulusal dava olarak algılanıp konuyla ilgili milli bir mutabakat varmış gibi görünse de, aynı hükümette koalisyon ortağı olarak yer alan siyasi partilerin soruna yaklaşımları ve söylemleri bile farklı

olmuştur. 1975 ve 1977'de koalisyon ortaklarından aşırı sağın temsilcisi konumundaki MHP, CHP-MSP iktidarı sırasında gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı'nı desteklemekle birlikte, Türk tarafının kazanımlarını yeterli görmemiş, harekâtın etkisini ve sınırlarını eleştiren milliyetçi bir tutum sergilemiştir. Ancak bununla beraber, gündemdeki diğer dış politik gelişmelere de daha NATO'cu ve antikomünist bir perspektiften yaklaşmıştır.

Dış politikanın iç politikayla bağlarının oldukça kuvvetli olduğu ve partilerin Kıbrıs üzerinden milliyetçilik yarışına girdiği bir dönem olan 1974-1980 arası MHP'nin Kıbrıs'a dair ürettiği politika ve çözüm yolları, daha çok Türkeş'in ve diğer MHP milletvekillerinin bu dönemdeki meclis konuşmaları ile parti yayınlarından ve yine Türkeş'in gazetelere verdiği beyanatlardan takip edilmiştir. Elde edilen veriler ışığında, MHP'nin bu dönemde ürettiği politikaların temelinde antikomünizm olsa da, milliyetçi bir siyasi parti olarak bu ideolojisini yansıttığı alanlardan en önemlisinin hiç şüphesiz Kıbrıs olduğu görülmüştür. CKMP döneminden itibaren Kıbrıs sorununa eğilen partinin 1970'lerde, bilhassa Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ardından meseleye ilişkin milliyetçi söylemlerini daha çok ön plana çıkardığı fark edilmiştir.

MHP, gerek MC hükümetleri sırasında iktidar ortağı olarak gerekse sonrasındaki Ecevit ve Demirel hükümetleri döneminde muhalefet partilerinden biri olarak Kıbrıs sorununa dair yaklaşımını çoğunlukla aynı çizgide tutmuş, yalnızca söylemini bazen genel yaklaşıma uyarlayarak yumuşatmış, bazense sertleştirerek taviz vermeyen bir tutum izlemiştir. Bu açıdan parti söylemi ile koalisyon sorumluluğu arasında bir esnekliğin varlığından da söz etmek mümkündür.

Partinin aslında başından itibaren Kıbrıs'a dair savunduğu temel çözüm, Ada'nın tümünü almak şeklinde olmuştur. Dönemin koşulları içinde fazla gerçekçi olmayan bu yaklaşımı MHP, iktidarda olduğu süreçte federasyon tezine uyumlu bir şekilde işlemiştir. Daha açık bir ifadeyle Barış Harekâtı'nın ardından Kıbrıs'a dair Türkiye'nin temel tezi hep iki bölgeli federasyondan yanayken, MC hükümetleri döneminde MHP iktidar ortağı olarak bu teze aykırı bir yaklaşım sergilemekten ziyade, aslında kendi önerisini federasyon teziyle kaynaştırmıştır. Bu açıdan MHP'nin tezi şu şekilde özetlenebilir: Önce Kıbrıs'ın tamamını kontrol altına almak (MSP'nin 'fetih' anlayışına benzer bir yaklaşım), bu gerçekleşmezse Ada'nın kuzey kısmını Hatay vari bir ilhak yoluyla Türkiye'ye katmak (bir nevi 'taksim' tezi), bu da gerçekleşmezse federasyon çözümünü kabul etme yoluyla sonrasında yine 'taksim'i gerçekleştirmek.

Federasyon modelini, taksimi gerçekleştirmek için bir adım olarak gören MHP, iktidarda olduğu süre boyunca hükümetin genel dış politika çizgisine uyumlu bir yol izlemiş ancak 1978'den itibaren Ecevit hükümeti ve hatta kerhen destek vermiş olsa da Demirel hükümeti döneminde Kıbrıs sorununun

çözumsuzlüğüne vurgu yaparak iktidar partilerini eleştirmiştir. Ancak Kıbrıs'a dair sunduğu pek gerçekçi olmayan çözüm önerileriyle kendisi de çözumsuzluğun bir parçası olarak siyasi varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

Kaynakça

- 1977 Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Beyannamesi: Türk Milleti Uyan!* (1977), (Ankara).
- Ahmad, Feroz (2007). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Ahmet Fethi (çev.), 3. B. (İstanbul: Hil Yayın).
- Artuç, İbrahim (1989). *Kıbrıs'ta Savaş ve Barış* (İstanbul: Kastaş Yayınları).
- Aykol, Hüseyin (2011). *Türkiye'de Sağ Örgütler, Bölüne Bölüne İktidar Olmak* (Ankara: Phoenix Yayınevi).
- Aytürk, İlker (2020). "Yetmişli Yıllarda Ülkücü Hareket ve Komünizmle Paramiliter Mücadele", Mete Kaan Kaynar (haz.), *Türkiye'nin 1970'li Yılları* (İstanbul: İletişim Yayınları): 441-460.
- Bağcı, Hüseyin (2001). *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 2. B. (Ankara: METU Press).
- Barutçu, Ecmel (1999). *Hariciye Koridoru* (Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları).
- Bilge, A. Suat (2000). *Büyük Düş: Türk-Yunan Siyasi İlişkileri* (Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları).
- Bora, Tanıl (1995). "Türk Milliyetçiliği ve Kıbrıs", *Birikim*, 77 (Eylül): 18-26.
- Bora, Tanıl (2008), "Alparslan Türkeş", Tanıl Bora (ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik*, 3. B. (İstanbul: İletişim Yayınları): 686-695.
- Bora, Tanıl ve Kemal Can (2009). *Devlet, Ocak, Dergah, 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket*, 9. B. (İstanbul: İletişim Yayınları).
- CKMP Programı-Müreffeh ve Kuvvetli Türkiye İçin* (1965a), (Ankara: Arı Matbaası).
- CKMP'nin Radyo Konuşmaları* (1966), (Ankara: Arı Matbaası).
- Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 1965 Seçim Bildirisi* (1965b), (Ankara: Ayyıldız Matbaası).
- Cumhuriyet Dönemi Partiler, Seçimler, Beyannameler (1923-1980)* (2022). Mete Kaan Kaynar, Nurettin Kalkan (ed.), (Ankara: TBMM Basımevi).
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi* (12.2.1977). Birleşim: 37, Oturum: 2 (Ankara: TBMM Basımevi).
- Çağlayangil, İhsan S. (1990). *Anılarım*, 3. B. (İstanbul: Yılmaz Yayınları).
- Çetinsaya, Gökhan (2005). "İslamcılıktaki Milliyetçilik", Yasin Aktay (ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 6: İslamcılık*, 2. B. (İstanbul: İletişim Yayınları): 420-451.
- Devlet* (29 Temmuz 1974). Sayı 247.
- Devlet* (5 Ağustos 1974). Sayı 248.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA, 030.18/317.47.8, 19.07.1974.

- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA, 030.18/317.47.12, 20.07.1974.
- Devrim (1 Eylül 1974).
- Devrim (3 Eylül 1974).
- Devrim (5 Eylül 1974).
- Dursun, Soner (2018). “Türk Siyasal Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1977)”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 7 (20): 425-440.
- Erhan, Çağrı (2005). “1960-1980 ABD ve NATO’yla İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, 11. B. (İstanbul: İletişim Yayınları): 681-715.
- Fırat, Melek (1997). *1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu* (Ankara: Siyasal Kitabevi).
- Fırat, Melek (2005a). “1945-1960 Yunanistan’la İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, 11. B. (İstanbul: İletişim Yayınları): 576-614.
- Fırat, Melek (2005b). “1960-1980 Yunanistan’la İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, 11. B. (İstanbul: İletişim Yayınları): 716-767.
- Gürel, Şükrü S. (1993). *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)* (Ankara: Ümit Yayınları).
- Hasgüler, Mehmet (2007). *Kıbrıs’ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, 5. B. (İstanbul: Alfa Yayınları).
- Hayat (25 Temmuz 1974). Sayı 31.
- Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri* (2013a). İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz (haz.), Cilt 5: 26 Mart 1971-17 Kasım 1974, (Ankara: TBMM Başkanlığı Yayınları).
- Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri* (2013b). İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz (haz.), Cilt 6: 17 Kasım 1974-12 Kasım 1979, (Ankara: TBMM Başkanlığı Yayınları).
- Karataş, Murat (2022). “Türkiye’nin 1970’li Yılları ve Milliyetçi Cephe Hükümetleri”, *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 5 (10): 387-422.
- Kıbrıs Gerçeği ve Annan Planı* (Şubat, 2003). MHP Ar-Ge Merkezi.
- Kılıçoğlu Cihangir, Çiğdem (2016). “Modern Yunanistan’ın Karanlık Çağı: Albaylar Cuntası 1967-1974”, *Asos Journal*, 4 (37): 518-539.
- Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri* (2015). İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz (haz.), Cilt 2, (Ankara: TBMM Başkanlığı Yayınları).
- Kızılyürek, Niyazi (2005). *Milliyetçilik Kışkacında Kıbrıs*, 3. B. (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Landau, Jacob M. (1979). *Türkiye’de Sağ ve Sol Akımlar*, 2. B. (Ankara: Turhan Kitabevi).
- MHP 1969 Seçim Bildirisi: Memleket ve Dünya Hadiseleri* (1969).
- Milliyet* (21 Temmuz 1975).

- Özcan, Gencer (2020). "1974 Kıbrıs Bunalımı", Mete Kaan Kaynar (haz.), *Türkiye'nin 1970'li Yılları* (İstanbul: İletişim Yayınları): 291-305.
- Öztan, Güven G. (2020). "I. Milliyetçi Cephe İktidarında Devletin Zor ve İdeolojik Aygıtlarının Yapılandırılması (1975-1977)", Mete Kaan Kaynar (haz.), *Türkiye'nin 1970'li Yılları* (İstanbul: İletişim Yayınları): 415-440.
- Papandreu, Andreas G. (1988). *Namlunun Ucundaki Demokrasi*, Semih Koray, Mehmet Emin Yıldırım (çev.), 2. B. (Ankara: Bilgi Yayınevi).
- Sabah* (27 Ağustos 1974).
- Sanlı, Ferit S. (2023). "Religion and Ideology: Transformation of Turkish Nationalism from Republican Peasants' Nation Party to Nationalist Action Party", *Amme İdaresi Dergisi*, 56 (1): 91-114.
- Sarıkoyuncu Değerli, Esra (2012). "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)", *Gazi Akademik Bakış*, 6 (11): 85-101.
- TBMM Tutanak Dergisi* (20.7.1974). Birleşim: 3, Oturum: 2 (Ankara: TBMM Basımevi).
- TBMM Tutanak Dergisi* (23.7.1974). Birleşim: 4, Oturum: 3 (Ankara: TBMM Basımevi).
- TBMM Tutanak Dergisi* (19.8.1974). Birleşim: 5, Oturum: 1 (Ankara: TBMM Basımevi).
- TBMM Tutanak Dergisi* (27.11.1974). Birleşim: 10, Oturum: 1 (Ankara: TBMM Basımevi).
- TBMM Tutanak Dergisi* (6.4.1975). Birleşim: 61, Oturum: 1 (Ankara: TBMM Basımevi).
- TBMM Tutanak Dergisi* (9.4.1975). Birleşim: 63, Oturum: 2 (Ankara: TBMM Basımevi).
- TBMM Tutanak Dergisi* (14.6.1978). Birleşim: 8, Oturum: 1 (Ankara: TBMM Basımevi).
- TBMM Tutanak Dergisi* (23.11.1978). Birleşim: 9, Oturum: 1 (Ankara: TBMM Basımevi).
- TBMM Tutanak Dergisi* (22.2.1980). Birleşim: 50, Oturum: 2 (Ankara: TBMM Basımevi).
- TBMM Tutanak Dergisi* (29.2.1980). Birleşim: 57, Oturum: 1 (Ankara: TBMM Basımevi).
- Tekeli, Şirin (1983). "Cumhuriyet Döneminde Seçimler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 7 (İstanbul: İletişim Yayınları): 1797-1824.
- Türkeş, Alparslan (1975). *Dış Politikamız ve Kıbrıs* (İstanbul: Kutluğ Yayınları).
- United Nations Security Council Resolution 186* (1964). (UN, S/RES/186, 1964).
- Uzgel, İlhan (2004). *Ulusal Çıkar ve Dış Politika* (Ankara: İmge Kitabevi).
- Vaner, Semih (1990). "Türk-Yunan Uyuşmazlığı: Kültürel Yeniden Üretim mi, İç Politikanın veya Uluslararası Politikanın Bir Sorunu mu?", Semih Vaner (der.), *Türk-Yunan Uyuşmazlığı* (İstanbul: Metis Yayınları): 13-34.
- Yaşlı, Fatih (2019). *Antikomünizm, Ülkücü Hareket, Türkiye: Türkiye ve Soğuk Savaş*, 2. B. (İstanbul: Yordam Kitap).
- Yavuzalp, Ercüment (1993). *Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik* (Ankara: Bilgi Yayınevi).
- Yeğen, Mesut (2008). "Türk Milliyetçiliği ve Kürt Sorunu", Tanıl Bora (ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik*, 3. B. (İstanbul: İletişim Yayınları): 880-892.